

УДК 336.72

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дідоренко Т.В., Белова І.М.

Тернопільський національний економічний університет

Досліджено особливості економічного розвитку та експортних можливостей агропромислових підприємств. Проаналізовано проблеми сучасних аграрних підприємств. Запропоновано практичні рекомендації щодо впровадження організаційно-економічних механізмів виявлення і підвищення рівня адаптивно-трансформаційних здатностей сільськогосподарських підприємств на інноваційно-логістичних засадах з врахуванням їх експортних можливостей. Зроблено аналіз сучасного стану агробізнесу. Зроблені певні висновки та внесені пропозиції щодо його удосконалення.

Ключові слова: аграрні підприємства, трансфоспроможність, адаптивна здатність, експорт.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське машинобудування в значній мірі впливає на ефективність функціонування та рівень розвитку агропромислового комплексу, успішність вирішення його економічних, соціальних, екологічних і науково-технічних проблем, а отже на стан продовольчої безпеки держави. Тому проблема гнучкості, яка базується на інноваційно-логістичних підходах є однією з першорядних економічних проблем технічного прогресу та трансфоспроможності вітчизняного аграрного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку агропромислового комплексу та сільськогосподарського виробництва є предметом дослідження відомих вітчизняних і закордонних вчених, зокрема Б. Андрушківа, В. Брича, М. Вергуна, П. Гайдуцького, А. Гарькавого, А. Гойка, М. Горячкіна, Т. Дідоренко, Г. Дональдсона, С. Дусановського, Е. Кайна, О. Кантора, Н. Кирич, А. Колера, А. Колотушкіної, Г. Косачьова, О. Кузьміна, Т. Мостенської, П. Пуцентейла, Н. Соколова, Л. Родіонової, В. Тихонова, Ю. Хакімової, Ф. Цільмана, В. Швандара та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Технічний прогрес, зміни в ринковій кон'юктурі та ризики від нестабільності в розвитку економіки спонукають аграрні підприємства до дедалі частішої зміни принципів

господарювання. Тому проблема гнучкості, яка базується на інноваційно-логістичних підходах є однією з першорядних економічних проблем технічного прогресу та трансфоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Мета статті. Розробка теоретичних та методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо впровадження організаційно-економічних механізмів виявлення і підвищення рівня адаптивно-трансформаційних здатностей сільськогосподарських підприємств на інноваційно-логістичних засадах з врахуванням їх експортних можливостей.

Виклад основного матеріалу. Розвиток аграрних підприємств в Україні стримує недосконала нормативно-правова база з регулювання відносин у системах технічного, економічного і фінансового забезпечення агропромислового комплексу.

Для освоєння внутрішнього, а згодом і зовнішнього ринків аграрним підприємствам необхідна масштабна реконструкція, повна модернізація обладнання та визначальних елементів технічної бази машин, розширення потужностей і освоєння нових технологій для виготовлення продукції з високими техніко-економічними показниками в обсязі 12-15 млрд грн щорічно. Самостійно без кардинальних організаційних змін і суттєвих вливань бюджетних коштів вирішити питання

власного технічного переоснащення підприємств галузі не можливо.

Завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам, наявності великої кількості земель для буряківництва і великих можливостей виробництва цукросировини в Україні упродовж тривалого періоду сформувався бурякоцукровий підкомплекс. Його розвиток відбувся на основі постійної реконструкції і нарощування потужностей діючих і будівництва нових заводів.

Сировинні ресурси цукрової промисловості завжди були значно більшими, ніж надходило туди сировини. Так, у 1970-1980 роки сезон цукроваріння коливався в межах 180-220 днів при оптимальному 100-120 днів. Радіуси сировинних зон цукрових заводів були дуже великими і вони завозились на далекі відстані автомобільним і залізничним транспортом. Тому виникла необхідність розширення потужності діючих і будівництва нових заводів. Упродовж 60-80 років в Україні було побудовано і реконструйовано майже 70 цукрових заводів, внаслідок чого було досягнуто оптимального співвідношення між сировинними ресурсами і цукровими заводами.

Протягом останнього десятиріччя відбулись великі деструктивні зміни у бурякоцукровому підкомплексі. Значне зменшення виробництва цукросировини, порушення економічних, фінансових, технологічних та інших взаємодій бурякоцукрових господарств і цукрових заводів, суміжними і допоміжними галузями, повна дезінтеграція, деінтенсифікація і деспеціалізація господарств, дуже великий диспаритет цін на промислові засоби виробництва і предмети праці, які використовуються в сільському господарстві і сільськогосподарській продукції, повна деформація вартісних показників та інші чинники зумовили занепад бурякоцукрового виробництва в т.ч і підприємства виробники бурякоцукрової техніки [8].

Отже, проблемам підвищення трансфоспроможності підприємств галузі у контексті розвитку, удосконалення його функціонально-компонентної і територіальної структур та підвищення економічної ефективності їх функціонування треба надавати першорядного значення для того, аби забезпечити значне нарощування виробництва. Україна має великі потенційні можливості щодо подальшого розвитку цукрової промисловості і стабільного нарощування виробництва.

Науково-технічний прогрес у цукровій промисловості становить безперервний процес вдосконалення технічних засобів виробництва і предметів праці, розвитку комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів, модернізації технологічного обладнання і впровадження у виробництво найновіших технологій, наукової організації праці, виробництва і управління. Основні напрямки розвитку науково-технічного процесу визначається особливостями галузі. До них належать достатньо високий організаційно-технічний рівень виробництва, який склався в процесі тривалого економічного та історичного розвитку. Технологічні процеси і обладнання цукрового виробництва можуть постійно вдосконалюватись, по мірі розвитку науки і техніки. Монопродуктивний, безперервнопоточковий характер виробництва, оснований на апаратурних, технологічних, фізико-хімічних процесах

переробки сировини, створює сприятливі умови для комплексної механізації і автоматизації всіх виробничих процесів і операцій.

Уніфікованість і одноманітність технологічних засобів, можливість їх об'єднання в технологічних процесах сприяють стандартизації підприємств і послідовності технологічних процесів, розвитку вузькоспеціалізованого виробництва і його механізації.

До галузевих особливостей бурякоцукрового виробництва в т.ч і бурякоцукрової техніки відноситься також багатокомпонентний склад сировини, який створює передумови для розвитку комбінованих підприємств на базі підприємств бурякоцукрової промисловості і специфічні умови праці у приміщеннях при високих температурах та надлишку вологи, які ускладнюють виробничу санітаризацію і створення комфортних умов на робочих місцях. Однак ускладнюють розв'язання питань науково-технічного прогресу в цукровій промисловості такі галузеві особливості, як велика сезонність виробництва, залежність техніко-економічних показників підприємств від коливань урожайності цукрових буряків, якості сировини, періодичності тепло-електро-водопостачання. Немаловажним є забезпечення заводів усіма комплектуючими і запасними частинами [1].

Розглянуті вище особливості впливають на організацію виробництва, можливість застосування досягнень науки і техніки. Так, сезонність виробництва цукросировини і залежність обсягу її виробництва від природних умов викликає тривалі простої цукрових заводів, неефективне використання технологічного обладнання і робочої сили. Пом'якшити або ліквідувати сезонність виробництва фактично неможливо, а тому сезонність виробництва мусить ще залишатися на перспективний період. Друга особливість цукрової промисловості полягає у великій матеріаломісткості і вантажообігу, які ставлять технічний прогрес в галузі в залежність від розвитку науки і техніки у сфері промислової технології, дорожнього будівництва і транспорту, нових видів зберігання сировини і продукції механізації навантажувальних робіт і транспортування вантажів.

Аналіз специфічних особливостей розвитку бурякоцукрового виробництва дозволяє зробити висновок, що модернізація цієї галузі вимагає ґрунтовних наукових досліджень, проектно-конструкторських розробок з метою розв'язання складних науково-технічних і технологічних проблем розвитку цукрової промисловості. Слід відзначити, що впродовж тривалого історичного періоду, в результаті досягнень науки і техніки та проектно-конструкторських розробок цукрова промисловість стала всуціль модернізованою. Постійне удосконалення технічного обладнання, яке відбувалося впродовж останніх років, вивело цукрову промисловість в число технічно розвинутих.

Знос основних фондів у цукровій промисловості становить більше 60%, окремі заводи працюють на морально і фізично-зношеному обладнанні і вимагають заміни. Тому на часі – інвентаризація заводського обладнання з метою його заміни новим, впровадження прогресивних технологій виробництва.

Важливе значення у підвищенні економічної ефективності бурякоцукрового виробництва ма-

тиме раціоналізація сировинних зон цукрових заводів. Радіус доставки сировини на завод не повинен перевищувати 30-35 км. Тільки при таких умовах досягаються найменші втрати сировини, найменші затрати на транспортування продукції і оптимальні строки її переробки. Таким чином, оптимальне поєднання посівів цукрових буряків і цукрових заводів може призвести до значного зменшення затрат на виробництво цукру [3].

Важливе значення для підвищення економічної ефективності має подальший розвиток науково-технічного прогресу, удосконалення техніки і технологій виробництва. У останні роки почалося широке впровадження нового технологічного обладнання, приступили до механізації робіт.

Розвиток вітчизняного приладобудування створив умови для певної автоматизації виробничих процесів і управління технологічними циклами. Комплексна механізація, повна автоматизація виробничих процесів призвели до створення безперервного циклу цукрового виробництва, зведення до мінімуму втрат сировини і готової продукції, затрат праці і матеріальних ресурсів, підвищення фондівіддачі, збільшення виходу цукру і зниження його собівартості, зростання рентабельності цукрових заводів. У цілому слід відзначити, що розвиток науково-технічного прогресу в цукровій промисловості перетворив її у високомеханізовану, автоматизовану та індустріалізовану галузь матеріального виробництва.

В цілому треба відзначити, що впродовж свого тривалого розвитку промисловість зазнала технічного переоснащення, повної модернізації і переходу на нові технології. Однак за останнє десятиріччя в результаті неповного завантаження підприємств, їх тривалих простоїв багато обладнання прийшло у непридатність. Фактично протягом останніх років не проводилося заміни його зношеної частини. В той же час аналогічні

підприємства інших країн зазнали суттєвої модернізації, удосконалення організації виробництва і управління.

Зокрема, вимагає розв'язання пошук шляхів удосконалення надійних і тривалих способів його модернізації. Варто підкреслити, що інші країни в цьому плані досягли вже певних успіхів [6].

Поряд з наміченими програмами розвитку науки і техніки бурякоцукрового виробництва, у виконанні яких провідна роль має належати науково-дослідним і проектним організаціям галузі, можуть бути названі і деякі комплексні програми досліджень, які представляють значний інтерес, виконання яких можливе в координації з науковими центрами, які ведуть фундаментальні дослідження в галузі кібернетики, фізики, біології, економіки і організації виробництва. До таких програм можуть бути віднесені наукові дослідження пов'язаних з необхідністю і розвитком матеріально-технічної бази і проектно-конструкторських робіт.

В умовах функціонування ринкової економіки важливого значення набуває маркетинг, який являє собою діяльність на ринку, що спрямована на вивчення місткості ринку, його кон'юнктури, просування товарів від виробника до споживача. Роль і значення маркетингу полягає в регулюванні товарного виробництва з урахуванням споживчого попиту, кон'юнктури ринку і цін на товари. Він повинен зорієнтувати виробництво на такі види продукції і такі товари, які користуються найбільшим попитом на ринку, можуть бути швидко реалізовані і принести значні прибутки [2] (рис. 1).

З маркетингом тісно пов'язаний менеджмент, тобто управління виробництвом і ринком. Воно можливе лише з допомогою глибокого аналізу масштабів виробництва кон'юнктури ринку, його насичення товарами, покупної спроможності на-

Рис. 1. Алгоритм і структура маркетингу сільськогосподарської продукції в контексті трансформаційних процесів

селення, попиту на різні види продовольчої продукції, можливості аграрного сектора економіки у виробництві всіх видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів. Отже, менеджмент слід розглядати як наукову, організаційну і практичну діяльність скеровану на управління, регулювання і планування розвитку суспільного виробництва і товарообміну між його окремими галузями, областями, окремими природно-економічними зонами.

Теорія і практика менеджменту базується на трьох основних підходах: ситуаційному, традиційному і системному. При системному підході менеджмент розглядається як управління системою, особлива увага при цьому приділяється управлінню її окремих складових і системи в цілому. Розглядаючи трансфоспроможність підприємств машинобудівної галузі в контексті агропромислового комплексу як систему, спрямованій на оптимізацію її галузей, координацію їх взаємодії в єдиному структурованому, цілісному і збалансованому комплексі. Менеджмент слід розглядати як координацію взаємодії всіх управлінських структур, спрямовану на об'єднання всіх структуроутворюючих елементів в єдину систему на основі агропромислової кооперації, вертикальної та горизонтальної інтеграції, комплексування і комбінування виробництва.

Ситуаційний підхід базується на тому, що синтезує в собі комплекс методів і прийомів управління, які у своїй сукупності забезпечують ефективне функціонування всіх підприємств агропромислового комплексу в т.ч машинобудівних. Він має базуватися на оцінці ситуації, що складається на певних етапах розвитку економіки. В кризовій ситуації управління має бути спрямоване на координацію всіх управлінських структур (міністерств і відомств) щодо забезпечення прискореного виходу з кризової ситуації. Використовуючи адміністративний і економічний методи управління і ринкові регулятори, держава, виходячи із тої ситуації, що склалася, регулює розвиток і розміщення продуктивних сил. В умовах економічного зростання, стабільного нарощування виробництва продукції, перенасичення ринку товарами управління має стати головним чинником регулювання розвитку економіки, узгодження попиту і пропозиції, збалансування товарообміну. Товарообмін має бути збалансований, тобто виробництво товарної маси повинно відповідати її потребам. Управління виробництвом має бути зорієнтоване передусім на якість ринку.

При традиційному підході перевага надається розробці універсальних принципів управління, тобто таких його методів і прийомів, які забезпечують координацію всіх управлінських структур, спрямованих на організацію матеріального виробництва у створювальному напрямі. До таких принципів можна віднести і відповідальність управлінських структур, прийняті рішення, оцінку їх ефективності.

Складні і суперечливі процеси ефективного ринкового реформування повинні відбуватися під впливом міцної державної влади та високоефективно діючого соціально-економічного управління, тобто сучасного менеджменту. З боку держави це має здійснюватись на мікрорівні методами адміністративного і правового регулюван-

ня і контролю діяльності за всіма господарськими структурами, фінансово-банківською системою, грошовим і кредитним обігом, структурними змінами в економіці в результаті розвитку науково-технічного прогресу, суспільного і територіального поділу праці, реалізації загальнодержавних програм економічних перетворень.

Держава має створювати максимально сприятливі умови і забезпечувати надійну правову базу для розвитку підприємств машинобудівної галузі у контексті агропромислового комплексу, розвитку ринкових відносин, підприємництва і агробізнесу. Що ж стосується самого ринку то його місткість, ступінь дефіцитності, попиту і пропозиції, платоспроможності населення, цінова кон'юнктура виступають важливими стимулюючими чинниками розвитку власного товарного виробництва. Однак слід підкреслити, що трансфоспроможність виробництва, у свою чергу, визначає рівень розвитку і використання сучасного менеджменту в системі господарювання, його організаційну і технологічну досконалість, рівень мотивації виробництва, праці і підприємства. Саме тут ринкова конкуренція активно впливає на формування доходності, рентабельності, прибутків, інвестиційних нагромаджень, які стають основою постійного економічного зростання і розширеного відтворення [2, 4, 6].

Головна функція держави має зводитись, перш за все, до ефективного управління соціально-економічними процесами, раціонального поєднання і оптимального сполучення централізованого регулювання економічних процесів і ринково-регулюючих механізмів управління макро- і мікроскопічним розвитком. І це поєднання повинно відігравати особливу роль моделі переходу до ринкової економіки, Європейського взірця. Всі важелі економічного розвитку, регулювання і контролю економічних явищ і процесів необхідно підпорядкувати мотивації прискореного розвитку агропромислового виробництва, формуванню і розвитку трансфоспроможних підприємницьких і господарських структур. Ніякі «вільні ринки», ринкові кон'юнктури, шокова монетарна політика, самі по собі, без державного управління і планування, організації відповідного інвестиційного процесу знизу доверху і навпаки не спроможні забезпечити економічних перетворень. Цього можна досягти лише на основі науково-обґрунтованої державної політики, розробки і реалізації науково-обґрунтованих програм та створення нових господарських структур. Вони мають стати спонукальним активізації чинником трудової, господарської і підприємницької діяльності [5]. Тому основним завданням державної економічної політики має стати розробка і реалізація науково-обґрунтованих програм, реформування агропромислового комплексу і створення відповідних виробничих структур в т.ч підприємств з виготовлення бурякозбиральної техніки з усебічним техніко-економічним обґрунтуванням. Формування нових господарських і підприємницьких структур мають будуватися на технологічних, економічних та інженерних розрахунках, економіко-математичному моделюванні і виборі їх оптимальних варіантів.

Висновки і пропозиції. Використання найновіших методів і прийомів управління і пла-

нування сприятиме прискореному виходу агропромислового комплексу з кризової ситуації, забезпечення переходу на високоефективні соціально-економічні, господарські і підприємницькі параметри, підвищенню трансфоспроможності аграрних підприємств.

Список літератури:

1. Андрушків І. П. Інвестування регіональної економіки та його ефективність в Україні: монографія / І. П. Андрушків, О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – Львів: Вид-во ЛКА, 2010. – 192 с.
2. Андрушків Б. М. Інноваційно-технологічне реформування промислових підприємств – основа підвищення їх конкурентоспроможності (європейські акценти) / Б. М. Андрушків, Н. Б. Кирич, О. Б. Погайдак, Л. М. Мельник // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 2. – С. 4-13.
3. Дідоренко Т. В. Підвищення трансфоспроможності сільськогосподарського машинобудування на основі венчурного інвестування / Т. В. Дідоренко // Веукраїнський науково-виробничий журнал АПК. Інноваційна економіка. – 2010. – № 4(18). – С. 58-65.
4. Єфіменко Н. А. Управління процесами відтворення машинобудування / Н. А. Єфіменко; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2007. – 376 с.
5. Кобута І. В. Трансформація підтримки сільського господарства країн світу відповідно до домовленостей країн СОТ / І. В. Кобута; Кабінет Міністрів України; Національний ун-т біоресурсів і природокористування України; НДІ економіки і менеджменту агропромислового виробництва Навчально-наукового ін-ту бізнесу. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 148 с.
6. Литвиненко А. Н., Татяняченко М. А. Методологические вопросы оценки экономических аспектов конкурентоспособности машинотехнической продукции // Приложение к ВІКІ. – 1981. – № 1.
7. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Н. В. Тарасова, І. С. Калініченко, В. А. Романенко [та ін.]; НАН України Рада по вивченню продуктивних сил України; за ред. Б. М. Данилишина. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 307 с.
8. Юрик Н. С. Антикризова стратегія – умова стабільного розвитку підприємства / Н. С. Юрик, Н. Б. Кирич // Сталій розвиток економіки. – 2010. – № 3. – С. 57-62.

Дидоренко Т.В., Белова І.М.

Тернопольський національний економічний університет

ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ЭКСПОРТНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Исследовано особенности экономического развития и экспортных возможностей агропромышленных предприятий. Проанализированы проблемы современных аграрных предприятий. Предложены практические рекомендации по внедрению организационно-экономических механизмов выявления и повышения уровня адаптивно-трансформационных способностей сельскохозяйственных предприятий на инновационно-логистических принципах с учетом их экспортных возможностей. Сделан анализ современного состояния агробизнеса. Сделаны определенные выводы и внесены предложения по его усовершенствованию.

Ключевые слова: аграрные предприятия, трансфоспроможность, адаптивная способность, экспорт.

Didoroenko T.V., Belova I.M.

Ternopil National Economic University

FEATURES OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND EXPORT FEATURES OF AGROINDUSTRIAL ENTERPRISES

Summary

The features of economic development and export opportunities of agroindustrial enterprises are explored. Problems of modern agrarian enterprises are analyzed. Practical recommendations for the implementation of organizational and economic mechanisms for identifying and increasing the level of adaptive and transformational abilities of agricultural enterprises on innovational and logistic bases, taking into account their export opportunities, are offered. An analysis of the current state of agribusiness is made. Some conclusions and suggestions for its improvement have been made.

Keywords: agrarian enterprises, transboundary capacity, adaptive ability, export.